

II. RECENZII

RAPORT PRIVIND IMPACTUL DIGITALIZĂRII ȘI AL EVOLUȚIILOR ÎN DOMENIUL IT ASUPRA DREPTURILOR SOCIALE ȘI A COEZIUNII SOCIALE (CONSILIUL EUROPEI, 2022)

ANDREEA MOROIANU*

Abstract:

This is an overview of the report prepared by Gaabriel Tavits and Arman Sargsyan for the European Committee for Social Cohesion of the Council of Europe. The report tackles the way in which digitalisation impacts various societal aspects with a special focus on social rights and social cohesion. The aim of the report is to serve as future reference paper in this filed. There are various aspects that need a special focus from the point of view of accessibility and availability of technologies as well as the way in which they shape the future of our societies. It is only natural to adopt new technologies, however, in this era of challenges, whether at the global (climate change) or regional level (armed conflicts), it is essential to ensure the development of inclusive societies, in which all individuals experience the fulfilment of their rights. The European Social Charter provides a framework which sets rights that have to be protected and enforced by states. Since human interactions are changing following digitalisation, the interactions between states and individuals will also have to change and keep up with all developments, while also focusing on aspects such as confidentiality, data protection, education and ensuring equal access for all.

Keywords: digitalisation, social rights, social cohesion, Council of Europe, efficiency, risks

Résumé :

Ceci est un aperçu du rapport préparé par Gaabriel Tavits et Arman Sargsyan pour le Comité européen pour la cohésion sociale du Conseil de l'Europe. Le rapport aborde la manière dont la numérisation a un impact sur divers aspects sociétaux en mettant l'accent sur les droits sociaux et la cohésion sociale. L'objectif du rapport est de servir de futur document de référence dans ce domaine. Différents aspects nécessitent une attention particulière du point de vue de l'accessibilité et de la disponibilité des technologies ainsi que de la manière dont elles façonnent l'avenir de nos sociétés. Il est tout à fait naturel d'adopter de nouvelles

* E-mail: andreea.moroianu@irido.ro

technologies, mais, en cette ère de défis, que ce soit au niveau mondial (changement climatique) ou régional (conflits armés), il est essentiel de garantir le développement de sociétés inclusives, dans lesquelles tous les individus voient leurs droits respectés. La Charte sociale européenne fournit un cadre qui établit des droits qui doivent être protégés et appliqués par les États. Étant donné que les interactions humaines changent suite à la numérisation, les interactions entre les États et les individus devront également changer et suivre toutes les évolutions, tout en se concentrant également sur des aspects tels que la confidentialité, la protection des données, l'éducation et la garantie d'un accès égal pour tous.

Mots-clés : numérisation, droits sociaux, cohésion sociale, Conseil de l'Europe, efficacité, risques

Raportul privind impactul digitalizării și al evoluțiilor în domeniul IT asupra drepturilor sociale și a coeziunii sociale¹ a fost elaborat pentru Comitetul european pentru coeziune socială al Consiliului Europei (CoE) și, având în vedere importanța celor două discipline asupra drepturilor sus-menționate, acesta urmează a fi utilizat ca document de referință în activitățile Comitetului. În acest sens, considerăm că este necesară prezentarea raportului, care poate fi utilizat și la nivel național în contextul ariilor prioritare, printre care se numără și digitalizarea. Totodată, este important ca domeniul digitalizării să facă obiectul ariilor noastre de interes, întrucât este un domeniu în continuă schimbare, care își pune amprenta asupra societății și care nu este întotdeauna ușor de înțeles, având ramificații variate și în permanentă schimbare. În acest sens, raportul de față prezintă și o serie de recomandări, care pot aduce îmbunătățiri în procesul de adoptare a noilor tehnologii.

Digitalizarea este prezentă la nivelul întregii societăți și are impact asupra unor diferite domenii conexe drepturilor omului. Chiar și simplele căutări pe internet presupun, de cele mai multe ori, utilizarea unor date personale, iar aplicațiile prezente pe fiecare telefon folosesc la rândul lor date personale, precum nume, numere de telefon, adrese. În plus, există cazuri în care tehnologii precum inteligența artificială sunt folosite pentru a selecta candidați pentru ocuparea unui loc de muncă, ceea ce poate duce la discriminarea unui anumit grup de persoane². De asemenea, de foarte multe ori, când vorbim despre

¹ Report on the Impact of Digitalisation and IT Developments on Social Rights and Social Cohesion, European Committee for Social Cohesion, Consiliul Europei, 5 august 2022. Disponibil în limba engleză la adresa <https://rm.coe.int/ccs-2022-4-draft-report-digitalisation-en/1680a91c5d>

² A se vedea „Discriminare, inteligență artificială și procesul decizional bazat pe algoritmi” (original, en.: Discrimination, Artificial Intelligence and Algorithmic Decision-making”), Studiu al Consiliului Europei, 2018, pagina 25

digitalizare și domeniul IT se pune problema respectării celor 4 standarde în materie de drepturile omului, respectiv disponibilitate, accesibilitate, acceptabilitate și adaptabilitate. De exemplu, dacă învățământul se desfășoară la distanță, este necesar ca fiecare elev sau student să aibă acces la internet și echipamente pentru a putea beneficia de dreptul la educație.

Autorii raportului arată că evoluțiile digitale și-au pus amprenta asupra societăților în ultimii douăzeci de ani. Tendințe precum volumele mari de date, securitatea cibernetică, inteligența artificială, informatică dematerializată (en: *cloud computing*) influențează echilibrul dintre viața profesională și cea de familie, educația, sănătatea, mediul de afaceri și guvernanta. Așadar, coeziunea socială într-o societate digitală este dependentă de competențe digitale, acces la servicii digitale și infrastructuri digitale sigure și durabile. Din acest motiv este esențial să se prevină apariția dezechilibrelor la nivelul competențelor, a inegalităților în accesarea serviciilor digitale și a amenințărilor de siguranță cibernetică. Pentru a putea avea o perspectivă clară asupra impactului digitalizării, raportul se axează pe trei elemente principale: *tendințe actuale în domeniul digitalizării și efectul acestora, digitalizare, drepturi sociale și coeziune socială* și, nu în ultimul rând, *implicații ale digitalizării asupra pieței muncii*.

Așa cum s-a putut observa, în perioada pandemiei de COVID-19 s-a făcut o trecere „forțată” în mediul digital, ceea ce a evidențiat transformările la nivelul modului de desfășurare a activităților, dar și decalajele existente din perspectiva gradului de digitalizare.

Pentru a putea înțelege mai ușor care este stadiul dezvoltării digitale, autorii prezintă principalele evoluții și cifre de la nivel mondial, cu accent pe statele europene, menționând și măsura în care automatizarea va afecta piața muncii, având în vedere o estimare potrivit căreia, în următorii douăzeci de ani, 10-20% dintre locurile de muncă ar putea fi automatizate. Din această perspectivă, putem menționa că asemenea provocări trebuie să ducă la adoptarea unor măsuri care să permită dezvoltarea de noi competențe, astfel încât să existe locuri de muncă disponibile pentru cei care ar putea să și le piardă în cazul automatizării.

De asemenea, raportul menționează faptul că *indicele mediu al competențelor digitale* este mai crescut în statele Uniunii Europene decât în statele membre ale Consiliului Europei și chiar mai crescut decât cel de la nivel mondial. Cu toate acestea există decalaje în ceea ce privește Indicele

economiei și societății digitale (DESI) la nivelul Uniunii Europene, România situându-se pe ultimul loc³.

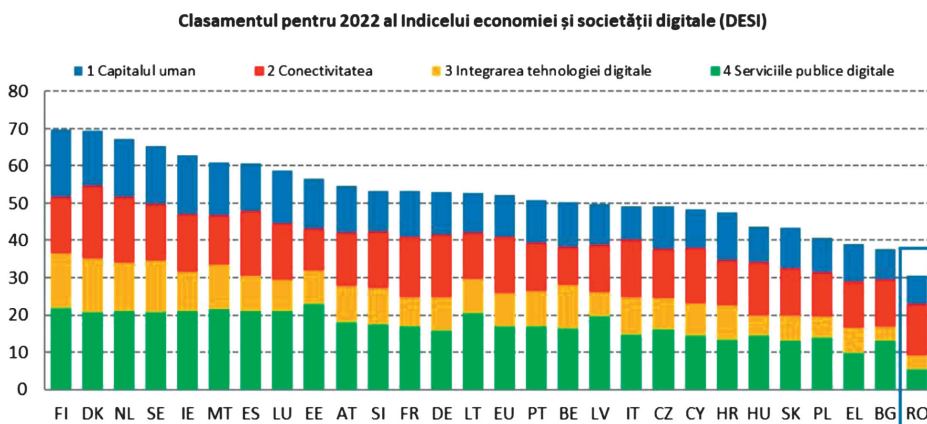

Figura 1: sursa: Indicele economiei și societății digitale (DESI) 2022, România

Raportul CoE prezintă și gradul în care statele sunt pregătite pentru digitalizare în baza unui indice realizat de Institutul Portulans⁴, care are la bază patru piloni: tehnologie (acces, conținut și tehnologii viitoare), persoane (indivizi, afaceri și guverne), guvernanta (încredere, reglementare și incluziune) și impact (calitatea vieții, economie și contribuție la Obiectivele de Dezvoltare Durabilă ale ONU). Potrivit acestui indice, statele din Uniunea Europeană și cele din Consiliul Europei sunt mai bine pregătite decât restul lumii.

Prezentul raport menționează și decalajele existente privind accesul la internet din perspectiva de gen, arătându-se faptul că în statele europene femeile au cel mai ridicat grad de acces în comparație cu restul lumii.

Dar, un element esențial în domeniul adoptării noilor tehnologii este reprezentat de cadrul juridic și de stabilirea unor reglementări clare, care să asigure dezvoltarea corespunzătoare a sectorului tehnologiei informațiilor și comunicațiilor, amintindu-se în acest sens existența unui instrument elaborat de Uniunea Internațională a Telecomunicațiilor⁵.

³ Potrivit Clasamentului pentru 2022 al indicelui economiei și societății digitale (DESI), rapoartele de țară sunt disponibile la adresa <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/countries-digitisation-performance>

⁴ Institut de cercetare și educație independent, nonprofit și nepartizan, cu sediul la Washington DC, cu birouri la New York și Geneva.

⁵ Agenția specializată a Națiunilor Unite pentru comunicații și tehnologia informației.

În ceea ce privește impactul social al digitalizării, se observă că aceasta restructurează organizarea vieții publice, presupune formarea unor noi lanțuri de producție și creează noi modalități de desfășurare a relațiilor socio-economice. De asemenea, presupune și un nou mod de luare a deciziilor. Autorii fac trimitere către Carta Socială Europeană, care poate proteja societatea de influențele negative ale dezvoltărilor tehnologice. Astfel, se face referire la articolul 10 al Cartei care prevede că este necesar ca lucrătorii adulți să urmeze instruirii și cursuri ca urmare a dezvoltărilor tehnologice și a tendințelor în ocuparea forței de muncă. Totodată, se definește coeziunea socială ca fiind capacitatea societății de a asigura bunăstarea tuturor membrilor săi, prin minimalizarea disparităților și evitarea marginalizării, subliniind elementele constitutive ale acesteia, respectiv: incluziunea socială, capitalul social și mobilitatea socială. Autorii remarcă faptul că transformarea digitală afectează aceste elemente întrucât există schimbări la nivelul regulilor și al instrumentelor de la nivelul societăților. Noile tehnologii pot da naștere unor vulnerabilități, întrucât amplifică inegalitățile sociale existente, însă apar și unele noi, precum lipsa securității cibernetice, având în vedere importanța asigurării confidențialității datelor personale.

Raportul de față face trimitere la un raport al Organizației Națiunilor Unite privind dezvoltarea digitală, care subliniază aspecte precum dezvoltarea digitală axată pe dimensiunea umană și capitalul uman, observând că accesul inegal la tehnologiile digitale la prețuri accesibile și capacitățile limitate în a le utiliza pot duce la o distribuție inegală a beneficiilor. Îndeosebi, persoanele cu educație limitată și nivel scăzut de alfabetizare, persoanele din zone rurale, persoanele cu capacitate sau drepturi limitate de conectare și microîntreprinderile, întreprinderile mici și mijlocii ar putea să nu se bucure de dezvoltările tehnologice. În plus, există îngrijorarea că utilizarea pe scară largă a noilor tehnologii, a automatizării și a platformelor online va duce la pierderea de locuri de muncă, dar și la creșterea inegalității veniturilor.

Autorii raportului analizează, de asemenea, modul în care pandemia de COVID-19 a dus la adoptarea rapidă a serviciilor digitale, menționând creșterea cumpărăturilor în mediul online, plățile cu cardul sau digitale (e-wallet), munca de acasă, învățarea la distanță, dezvoltarea și adoptarea tehnologiilor 5G. Se arată că pentru a putea desfășura asemenea activități, dar și altele, prin intermediul tehnologiilor digitale, este nevoie de pregătire din partea actorilor principali. În ceea ce privește educația, putem sublinia faptul că trecerea sistemului de învățământ în mediul online presupune nu doar existența conectivității la internet și a dispozitivelor, dar și adoptarea de noi tehnici de predare, corespunzătoare modului de desfășurare a activității.

Pentru a avea o societate digitală incluzivă este nevoie de dezvoltarea competențelor digitale și de reducerea decalajelor în domeniul digital, cu referire la accesul la resurse și internet. În acest sens, autorii sugerează introducerea unor planuri strategice de educație incluzivă, în care incluziunea să fie înțeleasă ca proces care ia în considerare toți membrii societății și nevoile diverse ale acestora cu scopul de a le oferi posibilitatea de a participa în orice sferă a societății.

Referitor la drepturile sociale, autorii arată că în multe state europene sunt răspândite votul electronic, programele de recunoaștere facială utilizate pentru diverse scopuri, activitățile polițienești predictive bazate pe algoritmi, digitalizarea justiției și a imigrației și depunerea online a declarațiilor fiscale. Însă toate acestea trebuie să respecte drepturile cetățenilor și să fie corectate erorile care sunt descoperite și care au efecte discriminatorii. Cu titlu de exemplu, amintim cazul autorităților olandeze care au utilizat un algoritm pentru a crea profiluri de risc cu scopul de a descoperi fraude în sistemul de acordare a indemnizațiilor pentru creșterea copiilor, care a dus la separarea copiilor de familie, la sinucideri și la creșterea vulnerabilității anumitor grupuri, din cauza faptului că algoritmul fusese proiectat în baza unor date discriminatorii pe criterii etnice și de rasă⁶.

Un impact considerabil al digitalizării se poate observa și pe piața muncii și al condițiilor de muncă, întrucât, deși se creează noi locuri de muncă, se creează, în același timp, inegalități și locuri de muncă slab remunerate. În plus, prin apariția platformelor prin intermediul cărora utilizatorii prestează diferite servicii, scade nivelul de protecție al acestora. Se poate ajunge la situații în care nu se încheie contracte de muncă, deci prestarea de activități nu mai este supusă reglementărilor în materie de ore de muncă, standarde salariale sau acces la sindicate. În plus, acest tip de activități presupune ca lucrătorul să fie cel care se ocupă de propria protecție socială (indemnizație de șomaj, pensie, accidente la locul de muncă), existând de asemenea riscul muncii „la negru”. Însă, un aspect care poate fi trecut deseori cu vederea este cel al intruziunii muncii în viața privată. Desfășurarea de activități legate de locul de muncă în timpul care ar trebui să fie dedicat vieții personale poate avea efecte negative asupra vieții și sănătății angajaților. Practic, flexibilizarea orelor de muncă poate duce la creșterea nivelului de stres și la apariția fenomenului de „burnout”.

Un alt aspect pe care se pune accent este faptul că, în prezent, majoritatea aplicațiilor nu urmăresc să ofere ajutor lucrătorilor cu venituri mici. De

⁶ A se vedea în acest sens, <https://www.politico.eu/article/dutch-scandal-serves-as-a-warning-for-europe-over-risks-of-using-algorithms/>

exemplu, există o gamă variată de aplicații menite să ajute la descoperirea de centre spa, restaurante de lux și alte asemenea facilități, însă sunt foarte puține aplicații care oferă informații cu privire la magazine cu preparate sănătoase la prețuri mici situate într-o zonă a orașului în care trăiesc persoane cu venituri mai mici.

În concluziile raportului este evidențiat faptul că tehnologiile digitale pot fi benefice, aducând îmbunătățiri în domeniul educației, al serviciilor de sănătate, comunicării dintre guverne și cetățeni. Însă, acestea presupun și apariția unor riscuri, printre care se amintesc lipsa accesului la internet, lipsa competențelor digitale (mai ales în rândul persoanelor vârstnice), posibilitatea nerespectării unor drepturi sociale, hărțuirea cibernetică, precum și scăderea nivelului de protecție al lucrătorilor.

Așadar, autorii fac o serie de recomandări prin care să se asigure faptul că adoptarea noilor tehnologii va avea un impact negativ cât mai mic. În acest sens, se pune accentul pe monitorizarea și evaluarea impactului social al digitalizării, în baza unor indicatori clari, precum: confidențialitatea datelor, competențe digitale, accesibilitate, siguranța informațiilor. Din perspectiva coeziunii sociale trebuie să se asigure bunăstarea fiecărui membru al societății și să se evite marginalizarea prin dezvoltarea unor valori comune. În plus, pentru a micșora decalajele dintre zonele rurale și cele urbane, trebuie să se pună accent pe învățarea pe tot parcursul vieții, astfel încât adoptarea de noi tehnologii să fie disponibilă tuturor persoanelor, inclusiv persoanelor din grupurile vulnerabile. De exemplu, în cazul persoanelor cu dizabilități se recomandă asigurarea accesului acestora la informații, servicii și produse digitale adecvate, acordând atenție accesibilității site-urilor web, a realizării de subtitrări pentru videoclipuri și asigurarea de servicii de mesagerie. În ceea ce privește copiii, se reamintește faptul că este important ca aceștia să aibă acces la conținut adecvat nivelului lor de dezvoltare, iar în acest sens este necesar ca legislația, dar și furnizorii de astfel de servicii să respecte anumite standarde, care să țină cont și de diferențele sociale și culturale.

Prezentul raport poate reprezenta un instrument util pentru dezvoltarea unor politici clare prin care impactul digitalizării asupra drepturilor sociale și a coeziunii sociale să fie cât mai redus. Însă, este esențial să se înțeleagă atât beneficiile, cât și posibilele efecte negative ale noilor tehnologii, având în vedere că acestea pot face parte din toate domeniile de activitate, iar bunăstarea membrilor societăților noastre ar trebui să fie în centrul măsurilor adoptate de factorii de decizie